

Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός



Η ελληνική αυτοκρατορία του Πόντου

Η άνοιξη του 1204 μ.Χ. υπήρξε μοιραία για τον Ελληνισμό. Στις 13 Απριλίου οι Σταυροφόροι είχαν εκπορθήσει την Κωνσταντινούπολη και είχαν καταλύσει την ελληνική Αυτοκρατορία του Βυζαντίου. Διέλυσαν έτσι τον κεντρικό ιστό του μοναδικού χριστιανικού κράτους της Ανατολής, που θα μπορούσε να αποτελέσει ουσιαστικό εμπόδιο στο επεκτατικό Ισλάμ, αραβικό και τουρκικό.

Η πράξη αυτή της καθολικής Δύσης θα υψώσει εφεξής αξεπέραστο τείχος μεταξύ της δυτικής και ανατολικής χριστιανοσύνης και θα διευκολύνει την επικράτηση των Τούρκων μουσουλμάνων. Μετά την κατάληψη της Πόλης, οι Έλληνες θα ιδρύσουν τρία κράτη, ένα στα Βαλκάνια και δύο στη Μικρά Ασία. Με κέντρα τη Νίκαια της Βιθυνίας, την Ηπειρο και την Τραπεζούντα του Πόντου θα ξεκινήσουν οι προσπάθειες για ανακατάληψη της πρωτεύουσας. Μακροβιότερο από τα τρία αυτά κράτη υπήρξε η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, το οποίο θα επιζήσει 257 χρόνια. Ιδρύθηκε από τα αδέρφια Αλέξιο και Δαβίδ Κομνηνό. Ήταν εγγόνια του Ανδρόνικου Α΄, ιδρυτή της βυζαντινής Αυτοκρατορικής δυναστείας των Κομνηνών, που έχασε τον θρόνο το 1185 από τη δυναστεία των Αγγέλων.



Η ύπαρξη ενός δυναμικού ελληνικού πληθυσμού στην περιοχή, επέτρεψε τη δημιουργία μιας ισχυρής κρατικής εξουσίας, η οποία διεκδικούσε τη συνέχιση της βυζαντινής αυτοκρατορικής ιδέας. Την εποχή εκείνη, ο Πόντος ήταν σημαντικός εμπορικός και πολιτικός σταθμός. Η Τραπεζούντα ήταν μία από τις ασφαλείς απολήξεις του περίφημου δρόμου του μεταξιού. Εξαιτίας της ισλαμικής - τουρκικής επέκτασης, οι νότιες απολήξεις του δρόμου του μεταξιού είχαν σε μεγάλο βαθμό αχρηστευτεί. Επιπλέον, ο εμπορικός δρόμος Τραπεζούντας προς την Κριμαία και τη σκυθική ενδοχώρα, είχε τεράστια εμπορική σημασία λόγω των υψηλών τελωνειακών εσόδων.

Πολιτικά ο Πόντος βρισκόταν σε κομβικό σημείο. Νοτιοανατολικά υπήρχαν οι Πέρσες και τα κράτη των νεοφώτιστων στο Ισλάμ τουρκομάνων εισβολέων, δυτικά η Αρμενία και βορειότερα η Γεωργία, ενώ στις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας βρισκόταν το έσχατο ελληνικό έδαφος της Κριμαίας. Στη συνέχεια, υπήρχαν οι απέραντες στέπες, όπου κυριαρχούσαν οι νομάδες και έφταναν μέχρι τις περιοχές των Σλάβων και των Σουηδών. Το διαμετακομιστικό εμπόριο υπήρξε η κινητήρια δύναμη ανάπτυξης της περιοχής και συσσώρευσης πλούτου στον Πόντο.

Ενδοελληνικές αντιθέσεις

Στην Ανατολή διαμορφώθηκαν δύο ισχυρά ελληνικά κράτη με πρωτεύουσες την

Τραπεζούντα και τη Νίκαια, τα οποία διεκδικούσαν κληρονομικά –το καθένα για τον εαυτό του– την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης από τους Δυτικούς και την αποκατάσταση της βυζαντινής εξουσίας. Το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού



μέτρηση του Θεόδωρου Λάσκαρη της Νίκαιας, με τον Δαβίδ τας.

Η νίκη του πρώτου στην Ηράκλεια περιόρισε τις ποντιακές

φιλοδοξίες. Η αδυναμία συνεννόησης των δύο ελληνικών κρατών είχε αρνητικές επιπτώσεις στις προσπάθειες αναχαίτισης τόσο των Λατίνων της «Ρωμανίας», δηλαδή του «φραγκικού» κράτους της Κωνσταντινούπολης, όσο και των Σελτζούκων Τούρκων του Ικονίου. Τα βυζαντινά όνειρα των Κομνηνών θα λάβουν τέλος το 1261 με την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο της Νίκαιας. Οι Κομνηνοί συνειδητοποίησαν ότι δεν έπρεπε πλέον να τρέφουν καμιά ελπίδα επιστροφής στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Οι προσπάθειές τους επικεντρώθηκαν οριστικά στην ισχυροποίηση της ποντιακής τους Αυτοκρατορίας. Σύμβολό τους θα γίνει ο μονοκέφαλος αετός, που κοιτάει πλέον προς την Ανατολή, σε αντίθεση με τον αετό των αρχαίων Σινωπέων που έχει το κεφάλι του στραμμένο προς τη Δύση. Οι Πόντιοι Αυτοκράτορες, μετά την επίσημη αναγνώριση του κράτους τους από τον Παλαιολόγο, θα ονομάζονται «εν Χριστώ πιστοί βασιλείς και αυτοκράτορες πάσης Ανατολής, Ιβήρων και Περαιτίας» σε αντίθεση με τους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης, που διατήρησαν τον παραδοσιακό τίτλο: «βασιλείς και αυτοκράτορες των Ρωμαίων». Ιβηρία ονομαζόταν τότε η Γεωργία του Καυκάσου και Περαιτία η χερσόνησος της Κριμαίας.

Ο βυζαντινολόγος Αλέξης Γ. Κ. Σαββίδης γράφει: «Σταδιακά κατάφερε να σταθεροποιηθεί κατά τη διάρκεια μιας εξαιρετικά ασταθούς κατάστασης στην

Εγγύς Ανατολή, και να διαγράψει τη δική του ιστορία σε σχετική, αλλά όχι ολοκληρωτική, απομόνωση από τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο. Κέντρο του η ονομαστή Τραπεζούντα, σημείο κομβικό του διαμετακομιστικού εμπορίου πολύτιμων προϊόντων από την Ανατολή στη Δύση και αντίστροφα».

Κράτος και Εκκλησία

Ενα από τα ενδιαφέροντα -και επίκαιρα- στοιχεία της ιστορίας της ελληνικής αυτής Αυτοκρατορίας ήταν οι σχέσεις του κράτους με την Εκκλησία και οι ενδοθηρσκευτικές ισορροπίες. Με την κατάληψη της Πόλης από τους Δυτικούς, την έξοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την έδρα του από το 1204 έως το 1261 και τη δημιουργία και άλλων ελληνικών κρατών, προέκυψε ένα υπαρκτό εκκλησιαστικό «αυτοκρατορία



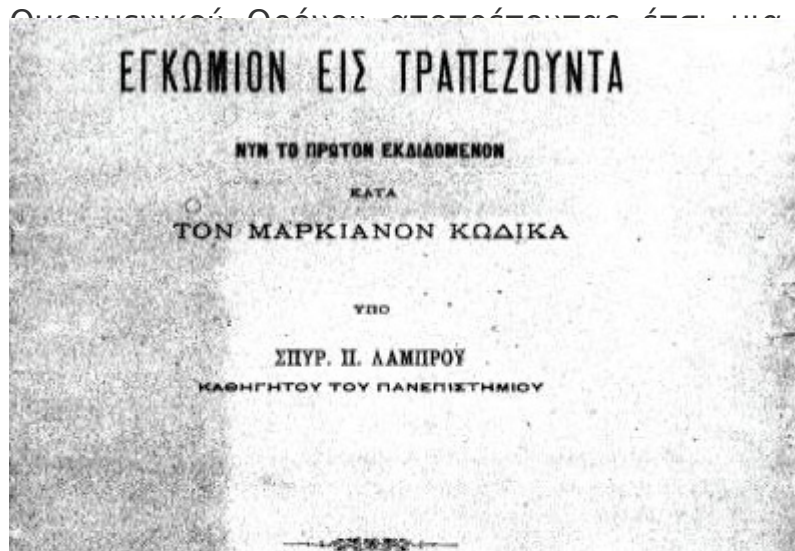
ζαντινή αυλή ήταν ότι το κράτος χρίεται από

τον πατριάρχη.

Τη θεωρία αυτή είχαν

χρησιμοποιήσει πρωτίστως οι Βούλγαροι για να πετύχουν τους δικούς τους εκκλησιαστικούς στόχους.

Η Τραπεζούντα αμφισβήτησε την κανονική συνέχεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ οι σλαβικές εκκλησίες των Βουλγάρων και των Σέρβων διεκδίκησαν την εκκλησιαστική αυτοκεφαλία. Μετά την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης, οι εκκλησιαστικές σχέσεις ομαλοποιήθηκαν από τους Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο και Μανουήλ Α΄ Μέγα Κομνηνό. Ο μητροπολίτης Τραπεζούντας έλαβε τον τίτλο του «παναγιώτατου». Οι Πόντιοι, παρότι είχαν τη δική τους ξεχωριστή κρατική συγκρότηση, αποδέχτηκαν την πρωτοκαθεδρία του



μεγάλη ρήξη στους κόλπους της πλαίσιου του Ελληνισμού -η οποία ει τον 19ο αιώνα με αφορμή την την Εκκλησία της Ελλάδος.

βασιλείο περιλάμβανε τότε την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες, κατέχοντας έκταση λίγο μεγαλύτερη από το μισό της έκτασης που κατείχε η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας στις μέρες της ακμής της.

Μεγάλο πρόβλημα στο ακριτικό ελληνικό κράτος δημιούργησε η εισβολή και η εδραίωση των τουρκομανικών ομάδων στον μικρασιατικό χώρο. Παρ' όλα αυτά, στο τέλος του 14ου αιώνα η Αυτοκρατορία ήταν αρκετά ακμαία. Αιτία ήταν η ισχυρή προσωπικότητα του Αλεξίου Γ', ο οποίος κυβέρνησε επί σαράντα συνεχή έτη. Οι διάδοχοί του, όμως, θα σταθούν μικρότεροι των περιστάσεων, οι οποίες γίνονταν όλο και πιο δύσκολες εξαιτίας του τουρκικού παράγοντα, που είχε επανακάμψει απειλητικός μετά τη μογγολική εισβολή.

Το τέλος θα έρθει στις 15 Αυγούστου 1461, οκτώ χρόνια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Ο τελευταίος αυτοκράτορας Δαβίδ Α' δεν υπήρξε μεγάλη πολιτική προσωπικότητα. Παρά το γεγονός αυτό, η Αυτοκρατορία κατάφερε να συνάψει συμμαχία με την ισχυρή ομάδα των Ασπροπροβατάδων, τους μουσουλμάνους τουρκομάνους του Ουζούν Χασάν. Ανανεώθηκαν οι συμμαχίες με τους Γεωργιανούς, τους Αρμενίους, τους εμίρηδες της Σινώπης και της Καραμανίας. Στη Δύση άρχισε να κυοφορείται η ιδέα μιας νέας Σταυροφορίας για την υπεράσπιση της Τραπεζούντας.

Το 1459, ο ποντιακός στρατός αριθμούσε 20.000 άντρες και διέθετε ναυτική δύναμη 30 πλοίων. Ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής, μεθοδικά κατέστρεψε το δίκτυο συμμαχιών της Αυτοκρατορίας. Τον Ιούλιο του 1461 τα οθωμανικά στρατεύματα με επικεφαλής τον εξωμότη Μαχμούτ, πρώτο εξάδελφο του μυστικοσύμβουλου του Δαβίδ Γεωργίου Αμοιρούτζη, πολιορκήσαν την Τραπεζούντα.



Ο λαός της πόλης ήταν αποφασισμένος να προβάλλει αντίσταση στην τουρκική απειλή. Με μυστικές διαπραγματεύσεις Αμοιρούτζη με τον Μωάμεθ μέσω του Μαχμούτ, ο Δαβίδ πείστηκε να παραδώσει την πόλη έπειτα από πολιορκία 32

ημερών, ενάντια στη θέληση του λαού. Παρά την παράδοση της πόλης, οι Οθωμανοί προέβησαν σε βιαιότητες κατά του πληθυσμού. Ο Δαβίδ με την οικογένειά του και την περιουσία του εγκαταστάθηκε στη Αδριανούπολη. Τέσσερα χρόνια αργότερα, ο Μωάμεθ τον εκτέλεσε, όπως και τους επτά γιους του. Ο μόνος που επέζησε ήταν ο μικρότερος γιος του Νικηφόρος, ο οποίος υποχρεώθηκε να εξισλαμιστεί. Στο τέλος του 15ου αιώνα ο Νικηφόρος Κομνηνός κατέφυγε στη Μάνη. Ο εγγονός του Στέφανος Κομνηνός, ως πρωτόγερος στην περιοχή, υπήρξε γενάρχης της οικογένειας των Στεφανόπουλων. 430 Στεφανόπουλοι 8 στην Κορσική



ιδρύοντας εκεί μια ελληνική αποικία.

Ετσι άδοξα τελείωσε η ιστορία του μεσαιωνικού ελληνισμού. Η κατάληψη της Τραπεζούντας από τους μουσουλμάνους Οθωμανούς έθεσε τέλος σε μια μεγάλη περίοδο ελληνικής κυριαρχίας, πολιτιστικής και πολιτικής, στην καθ' ημάς Ανατολή. Όπως γράφει ένας από τους καλύτερους μελετητές της ιστορίας της ποντιακής Αυτοκρατορίας, J. K. Fallmerayer: «λιγότερο η τύχη και το θάρρος της τουρκικής ράτσας και περισσότερο η απειθαρχία των ανώτερων τάξεων της ανατολικής Εκκλησίας οδήγησαν τον βυζαντινό κόσμο στην καταστροφή».

Οι Έλληνες δεν θα καταφέρουν ποτέ στο εξής να επανακτήσουν την παλιά τους επιρροή. Η πολιτική αποκατάσταση στον βαλκανικό χώρο τον 19ο αιώνα θα σημαίνει επί της ουσίας επαναπόκτηση –σε μια άλλη εποχή– της πολιτικής κυριαρχίας σε μικρό μέρος του παλιού ελληνικού κόσμου. Μόνο το μικρασιατικό εγχείρημα μπορεί να θεωρηθεί ότι διεκδικούσε κομμάτι της ελληνικής Ανατολής, απωθώντας το τουρκικό Ισλάμ στο φυσικό του χώρο. Πάντως, παραμένει ερώτημα για την ιστοριογραφία μας, γιατί στην Ανατολή δεν συνέβη η «επανακατάκτηση» των γεωγραφικών χώρων που είχε κατακτήσει το Ισλάμ, όπως έγινε στη Δύση στην περίπτωση της Ισπανίας.

.....

Γενοκτονία: το τέλος του ελληνικού Πόντου

Παρ' όλη την καταλυτική ισλαμική κυριαρχία μετά την κατάληψη από τους Οθωμανούς, οι Έλληνες παρέμεναν στον γενέθλιο τόπο. Η παρουσία του ελληνικού χριστιανικού πληθυσμού (κυρίως ορθόδοξοι και λίγοι προτεστάντες) στις νότιες ακτές του Εύξεινου Πόντου –όπως και σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη– θα τερματιστεί βιαίως κατά την πρώτη εικοσιπενταετία του 20ού αιώνα. Αιτία υπήρξε η συστηματική γενοκτονία, η οποία πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις: κατά την περίοδο των Νεοτούρκων (1914-1918) η πρώτη και του κεμαλισμού (1919-1922) η δεύτερη. Οι Έλληνες, που ως πληθυσμός ξεπερνούσαν τα δύομισι εκατομμύρια στη νεοτουρκική οθωμανική αυτοκρατορία –από ένα σύνολο περίπου 10.700.000 ατόμων– έπαψαν να υπάρχουν ως διακριτή οντότητα. *[Για τους πληθυσμούς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, [ο Θάνατος Βερέμης υποστηρίζει ότι](#) το 1919 στη Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη μαζί με την Κωνσταντινούπολη κατοικούσαν 2.450.000 Έλληνες, 8.000.000 Τούρκοι (εννοώντας το σύνολο του μουσουλμανικού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων Κούρδων, Λαζών, Κιρκασίων κ.ά.) και 1.500.000 Αρμένιοι, Εβραίοι και Βούλγαροι.]*

Μ' αφορμή τη συμπλήρωση των 800 χρόνων απ' την ίδρυση της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, στις 16-05-04 [είχα δημοσιεύσει το παρακάτω κείμενο](#) στην εφημερίδα *Καθημερινή* :

Πηγή: kars1918.wordpress.com- news.kathimerini.gr